

Het project *Sonate 11000+*, van Maria Smits, tekenen als performance.

In het project *Sonate 11000+* van Maria Smits lijkt de logica ver te zoeken. Getroffen door een foto van een stervend kind in de burgeroorlog in Syrië zoekt ze een tegenwicht voor deze gruwelijkheid. En dan vooral voor de manier waarop op een onpersoonlijke manier wordt vermeld dat er al 11000 kinderen zijn omgekomen in de oorlog. Dat tegenwicht vindt Maria Smits in een schilderij van Lucian Freud van zijn hond. De aandacht voor deze ene individuele hond, weergegeven in een minimale vorm met een maximum aan concentratie en aandacht, maakt mogelijk dat er, tegenover de gruwelijke krantenfoto, kunstwerken bestaan die troost kunnen geven.

Als in een soort ritueel of offer besluit Smits 120 tekeningen te maken in één doorlopend proces of beweging naar aanleiding van het schilderij van Freud. Maar in plaats van de aandacht voor het huisdier zoekt Maria Smits 120 maal de aandacht en de intensiteit op te brengen die ze voelde bij het kijken naar die ene krantenfoto. Weken lang dacht Maria Smits steeds opnieuw aan het stervende kind door dat ene motief van Freud te herhalen en te variëren.

Nu hebben we een installatie van 120 tekeningen, het resultaat van een performance of een offer, en de documentatie hiervan in een boek. Waarom zo veel tekeningen, waarom die herhaling, waarom het lot van een stervend kind inruilen voor het motief van een slapende hond?

Maria Smits herkent in haar werkwijze en in de presentatie ervan de sonatevorm. Die keuze is interessant. Als kunstenaar is Maria Smits iemand die het zoekt in de expressie, een heftigheid in gebaar en handschrift. De sonate is een vorm waarin die expressie gekanaliseerd wordt. Ontstaan in een tijd dat de instrumentale muziek een prominente betekenis kreeg in het Europese muziekleven, is de sonate een manier om zonder woorden aan klanken het karakter te geven van een retorisch betoog.

De opbouw van een sonate in drie delen, een snel deel, een lyrisch langzaam deel, als een lied zonder woorden, en ter afsluiting weer een snel deel, vaak een rondo, geeft al gelegenheid om verschillende stemmingen in één stuk tegenover elkaar te stellen.

Het eerste deel heeft dan in veel gevallen de tegenstelling opgenomen binnen dat ene deel. Dat deel is geschreven in de eigenlijke sonatevorm. Er is meestal sprake van een krachtig eerste thema en als antwoord daarop een meer lyrisch thema. Na de presentatie van die twee thema's, de expositie, volgt een verwerking van het gepresenteerde materiaal in allerlei variaties en modulaties om op een dramatisch moment weer terug te keren in het hoofdthema. Zo lijkt dit eerste deel, de eigenlijke sonatevorm, als een redevoering. Er worden verschillende standpunten gepresenteerd, en men wikt en weegt de argumenten om tot een conclusie te komen. De sonate is tegelijkertijd een redevoering, een gebouw waarin men kan ronddwalen en een manier om verschillende stemmingen in één werk bij elkaar te brengen.

Maria Smits gebruikt vormen uit de muziek en uit de retorica om haar uitspraak gewicht en evenwicht te geven. Daarmee wordt haar project een traktaat, mede gebaseerd op de academische Vrije Kunsten, waarmee ze een antwoord kan zoeken op de vraag wat een kunstenaar kan doen in het licht van de vele oorlogsbeelden waarmee we dagelijks bestookt worden.

Het eerste thema is het gegeven van de krantenfoto, met alle vragen die daaromheen gesteld kunnen worden. Wat zegt zo'n foto tegenover het kille feit van 11000 gestorven kinderen? Doet deze foto recht aan de situatie? Misschien juist wel vanwege het gegeven dat het om een individueel geval gaat, dit kind op die dag enz. Een beeld waarvan het onduidelijk is of het gemaakt is door de wereld, de geschiedenis, of door een fotograaf, een beeld van bekeken medemensen of van acterende personen. En: moeten we dat ook precies weten?

Het tweede thema is dan de ontdekking van het schilderij van Lucian Freud. Een ogenschijnlijk volstrekt onschuldig en onbelangrijk gegeven van een individuele situatie, een huisdier. Maar met zoveel aandacht geschilderd dat een toeschouwer erdoor getroffen kan worden na verschrikt gekeken te hebben naar de krantenfoto van het stervende kind.

Het contrast doet heel sterk denken aan die beroemde passage in de Ilias. Andromache neemt afscheid van Hector. Een vrouw neemt afscheid van haar echtgenoot die de oorlog in gaat. Een scène vol verdriet en angst. Maar Homerus heeft deze passage onvergetelijk gemaakt door een ontroerend detail, een aandacht voor tederheid die het totale beeld van de vernietigende oorlog doet wegvagen. Hector wil zijn zoontje oppakken, een baby nog, maar die moet huilen omdat zijn vader er zo vreemd uitziet met zijn woeste helm op. De beide ouders moeten onbedaarlijk lachen... Pas als Hector zijn helm heeft afgezet wordt het kind rustig. Die, verzonnen, observatie maakt deze passage onvergetelijk. De liefdevolle aandacht voor het specifieke menselijke detail geeft troost. Moet een kunstenaar het ondraaglijke lot van de mens aan de kaak stellen of een tegenwicht geven door te laten zien wat aandacht niet zo al vermag?

Met deze twee thema's als aanleiding is al een omvattende vraag gesteld over kunst en maatschappij. De sonatevorm, maar ook een redevoering verwacht nu een doorwerking. Spelen met thema's, variaties proberen, herhalingen, omkeringen, vergrotingen enz. Gelouterd door al die variaties en overwegingen kan de redenaar of de kunstenaar terugkeren naar het hoofdthema en een slot maken, als een conclusie.

De doorwerking bestaat er in het geval van *Sonate 11000+* uit dat Maria Smits de twee thema's heeft vermengd door het tweede thema te herhalen, 120 keer, met de aandacht en intensiteit die opgeroepen werden door het eerste thema, de krantenfoto. Het slotakkoord zal de installatie zijn met 120 tekeningen.

Zo op het eerste gezicht bestaat de grote paradox uit het gegeven dat het totale project tegelijkertijd klassiek en heterogeen is. Het is klassiek in het erkennen van de retorische vorm van de sonate. Maar die vorm voltrekt zich langs twee observaties als thema 1 en 2, vervolgens een doorwerking in de vorm van een performance door 120 tekeningen te maken en een slot in de vorm van een installatie, eventueel een coda door deze publicatie.

De keuze van de installatie is een actuele keuze. Een installatie kan functioneren als de constructie om een experiment op poëtische wijze te demonstreren aan een publiek. Kenmerk van een installatie is het heterogene karakter en vaak het ontbreken van een as of een kern. De installatie van Maria Smits is een serie, een werk zonder kern, de weerslag van een performance. De performance is de opgelegde onderneming om 120 tekeningen in opperste concentratie te maken. We herkennen direct hierin de aanpak van Joseph Beuys. Het realiseren van een offer, het belang van het gegeven van een hond doen denken aan de werken van Beuys met een dode haas of zijn project met een coyote. De herkomst van die interesse is mede te herleiden tot de invloed van zijn leermeester Mataré, met diens vele tekeningen en beelden van dieren in een stijl die doet denken aan de prehistorie.

Maar naast de tekenperformance als een offer bestaat er ook het gegeven dat Maria Smits kiest voor expressie en fysieke actie. In al haar werk speelt mee dat ze met kracht, soms zelfs met geweld ingrijpt om tot een resultaat te komen. Zij is ook meer een beeldhouwer, die werk maakt dat gebaseerd is op gebeurtenissen en handelingen, dan een registrerende tekenaar of schilder. Het werk is zelden gestileerd, maar getuigt van kracht en vaak zelfs van agressie, geheel anders dan een conceptuele aanpak, gecontroleerd door de retorica.

En dan besef je dat er nog een benadering meespeelt. Maria Smits kan op provocerende wijze spelen met omkeringen en dubbelzinnigheden. Het is kenmerkend voor haar om het begrip 'hond' te noteren in het Engels, 'dog', om vervolgens te concluderen dat het 't omgekeerde is van 'God'. In alle heftigheid verdedigt Maria Smits zich niet alleen met de vorm van de retorica maar ook, en uiteindelijk misschien nog wel meer, met de ironie.

Sommige zaken zijn zo persoonlijk, en daarmee zelfs intiem, dat je die uitdrukt door juist iets anders of zelfs het omgekeerde uit te spreken. Die vlucht in de ironie is een essentieel onderdeel geworden in de kunst vanaf de Romantiek, toen de kunstenaar zelf en diens strikt persoonlijke thematiek het belangrijkste onderwerp werd voor de kunstenaar. Er moest een vorm ontstaan waarin de

kunstenaar zich onbeperkt kon uiten zonder daarmee zichzelf of een ander schade te berokkenen. De ironie, en vooral de overdrijving, was een vorm die deze gelegenheid bood.

Het project *Sonate 11000+* van Maria Smits is zo een gecompliceerd kluwen geworden van twee fundamentele benaderingen: Die van de klassieke retorica, ontwikkeld in de sfeer van de Vrije Kunsten en de academische kunst enerzijds, en de ironie uit de Romantiek anderzijds.

Wat kan een kunstenaar doen in een tijd van oorlog en onrecht, als het menselijk lot uitgedrukt wordt in krantenfoto's die direct na verschijnen worden weggegooid of staan voor kille cijfers? Het tonen van aandacht, domweg voor het leven en de wereld als een noodzakelijke handeling om troost te vinden is een mogelijk antwoord. Maar dan moet het wel een vorm krijgen van een offer van maandenlange inspanning. Elfduizend tekeningen? Dat is een onmogelijkheid, voorlopig, maar een massale wand van aandacht en liefde, dat zou moeten kunnen.

Michael van Hoogenhuyze